

Corpus dell'antico occitano

Edizione interpretativa del volgarizzamento occitano del *Tractatus de indulgentia S. Mariae de Portiuncula* di frate Francesco di Bartolo di Assisi.

ms. 9 della Biblioteca di Chiesa Nuova di Assisi (ms. attualmente depositato presso la Biblioteca Porziuncola di Santa Maria degli Angeli), cc. 58r-61v.

a cura di Sergio Vatteroni

Cao 2019

58r

01 **Aquesta es la perdonansa de Sancta Maria dels Angels la qual es dita Porcioncula,**
02 **ordenada per comuna concordia dels companhos de sant Frances.**

03 Apres que-l benaurat sant Frances hac reparada la gleysa
04 de Sancta Maria dels Angels deprop Ascis per devocio singular,
05 la qual hac a la regina dels angels, estava aqui
06 meteys en tota sanctetat et en devotio et en continua orazo.

07 E quo una nueg sobre ferventment pregues Nostre Senhor, fo ad
08 el revelat que Nostre Senhor Ihesu Crist e la benaurada Verges Maria
09 Maire d'El eran en la davant dita gleysa ab gran multitut
10 d'angels. Lo qual aytantost levant se, et yssent de la sua cella ab
11 sobre gran alegrier esperitual, intrec en la gleysa. E vesen
12 Nostre Senhor Ihesu Crist e la sobre dolsa Maire d'El estant sobre l'autar,
13 e gran multitut d'angels entorn l'autar, gitec se en terra.

14 Adonx diys Crist al benaurat Frances: «Frances, demanda a mi
15 so que vols vays la salut de las gens ad honor et a reverencia de la
16 divinitat, car donat yest en lum de las gens, et en aparelhament
17 de la gleysa celestial». Sant Frances empero iasia quays raubitz;
18 finalment empero a ssi retornat diys: «Sobre Sant Paire
19 nostre, yeu mesqui e peccador supligui a Vos que denhetz
20 far aquesta gratia al humanal linatge, que autreietz a trastotz
21 et a uns cascus venens ad aquest loc et intrans ad aquesta gleysa
22 perdo et indulgencia de trastrotz los lurs peccatz, universalment
23 e singularment, so es assaber de trastotz e d'un cascun dels
24 quals auran feita confessio, et auran recebut mandament.

25 E soplegui a la sobre benaurada Maria Maire tua, avocada
26 del humanal linatge, que per aquesta causa me denhe ajudar,
27 e la tua sobre piatosa maiestat pregar». Adonx la regina
28 dels cels humilment enclinada a las pregarias del benaurat
29 Frances, aytantost comensec a soplicar al sieu Filh disen:
30 «Sobre alto Dieu tot poderos, soplegui a la tua deytat et
31 humilment pregui que la tua maiestat se denhe enclinar a las
32 pregarias de fraire Frances ser tieu». Adoncas Crist aytantost
33 respos: «Frances, assatz es gran cauza so que has demandat,
34 mays de maior yest digne, e maiors las auras. Et yeu
35 recebi la tua demanda e la orazo. A tu empero cove anar
36 al sobira avesque vicari mieu», lo qual adoncs era a Peirosa
37 mosenhor Honori ters, «e de la mia part demandar la
38 indulgencia la qual a tu hay autreiada». Las quals causas ditas
39 lo Filh de Dieu, ab la benaurada Maire sua, et ab gran
40 multitut d'angels, s'en puget en los cels, e la visio desaparec.
41 Lo benaurat sant Frances, empero, levant se lo mati, apelec
42 fraire Masseur de Marecmana, ab lo qual anec al senhor
43 papa, e <.....> ad el presentar, diys: «Sant Paire, no ha

01 Verge Maire de Crist. Soplighi a la vostra sanctetat que pausetz
 02 aqui endulgentia senes oblatio, so es senes offera en
 03 l'aniversari de la consecratio de la gleysa». Lo qual respos ayssó
 04 no poder esser fait covinablement car aquel que demanda
 05 endulgentia cove que la merite pausan la ma ajudayritz.
 06 «Enapres Frances, demostra a mi quans ans vols de endulgentia
 07 los quals pause aqui. Vols endulgentia de .v. ans?».
 08 E sant Frances respos: «Sant Paire, e que es ayssó?». Autra vetz
 09 diys lo senhor papa: «Vols que la fassa de .vi. ans ho de .vii.?».
 10 E sant Frances no era content, mays diys: «Senhor, e que es
 11 ayssó?». Et autra vetz li diys lo senhor papa: «Que doncas
 12 vols Frances que-t fassa?». Al qual sant Frances respos: «Sant
 13 Paire, placia a la vostra sanctetat no donar ans, mais animas».
 14 E lo senhor papa li diys: «Et en qual manera vols las animas?».
 15 Lo qual respos: «Hieu vuelh, si platz a la vostra sanctetat, que
 16 per los beneficis los quals Dieus ha faitz en aquel loc, que tot
 17 hom que vendra ad aquesta gleysa contrit e confessat et enayssi
 18 quan se cove absolt per capela aia perdo de totz los sieus
 19 peccatz, e sia absolt en cel et en terra de la pena e de la
 20 colpa, la qual ha comesa, del dia del babtisme entro al
 21 dia et a la hora del intrament de la davant dita gleysa,
 22 per so que no aia autra brega d'aqui enant». E lo senhor papa
 23 respos: «Frances, mot es so que tu demandas, car no es
 24 costuma de la Romana Gleysa donar aytal endulgentia».
 25 E sant Frances respos: «Senhor, so que yeu demandi no
 26 demandi de part mia, mais de part d'aquel qui m'a trames,
 27 so es Nostre Senhor Ihesu Crist». E l senhor papa aytantost
 28 ab sobre fervent esperit respos enayssi: «Et
 29 yeu autregi que enayssi sia, e sia fait en lo nom de Nostre
 30 Senhor. A mi platz que l'aia; platz me que l'aia, Frances;
 31 platz me que aia so que has demandat». La qual cauza, quo
 32 aguesso sabuda los cardenals, los quals adonx eran
 33 prezens, diysseron al papa que la revoques, car era en preiudici
 34 de la terra sancta, e lo senhor papa respos enayssi:
 35 «En deguna manera no la revocare, puys l'ay hay autreiada».
 36 Adoncs los cardenals diysseron: «Veiatz senhor
 37 que si ad aquest aytal endulgentia donatz, aquela
 38 d'oltra mar destrusetz. E la endulgentia dels benauratz
 39 apostols sant .P. e sant Paul a nient sera retornada,
 40 e per nient sera reputada». Respos lo papa:
 41 «Donada l'ay avem et autreiada, no podem ni es cauza
 42 covinabla destruir aquela cauza que es feita». Adonx los

01 cardenals diysseron: «Restrenhetz la aytant quant podetz».
 02 Respos lo papa: «Temprempla que tan solament ad un dia natural
 03 se estenda». Adoncx lo papa apelec sant Frances e diys ad
 04 el: «Vec te Frances que nos autreiam que tot hom que venra
 05 et intrara en la davant dita gleysa be contrit e confessat
 06 sia absolt de pena e de colpa, et ayssó volem que valha
 07 cascun ayn per totz temps, tan solament per un dia natural,
 08 de las primieras vespras enclasen hi la nueg entro
 09 a las vespras del seguent dia». Adoncx sant Frances

10 yssia del palaitz, e lo senhor papa, vezen lo·n anar, apelec
11 lo e diys li: «O tu simple home, e quo te·n vas? e que
12 portas tu d'aquesta indulgentia?». E sant Frances respos:
13 «Abasta a mi tan solament la tua paraula. Si obra de
14 Dieu es, El la ha a manifestar; yeu no voli deguna
15 carta. Mais empero sia carta la benaurada Verge Maria,
16 lo notari sia Crist e los angels sian testimonis».
17 E quo sant Frances s'en exis apres l'autreiamet de la
18 indulgentia, departic se de Peirosa, e tornan s'en vais
19 Ascis, en lo mieg de la via, la qual es dita Lo Col a .iiii.
20 milhas de Peirosa, hon era et encara es una habitatio
21 de leprozes, repausec un pauc ab son companho e dormic.
22 Despertat empero, auzic una votz disen ad el:
23 «Frances, sapias que enayssi quant aquesta indulgentia
24 es donada a tu en terra, enayssi es confirmada en los
25 cels». Apres la orazo, apelec lo sieu companho e diys li: «Fraire
26 Masseu, dic a tu la indulgentia a mi donada per lo
27 sobira avesque esser confirmada en los cels de part de
28 Dieu». En totas aquestas cauzas encara sant Frances
29 no hac dia determenat ni per Crist ni per lo papa. Se<gui>s se
30 en qual maniera fo lo dia establhit per Crist.
31 Quo lo benaurat Frances estes en la cella,
32 la qual era en l'ort apres la gleysa de Sancta
33 Maria vays la selva en lo mes de genier
34 e <v>aqued ad orazo, vec vos que en lo mieg de la nueg
35 venc lo demoni e diys li: «Frances, per que vols morir
36 enans de temps, e no sabes que·l dormir es sobre bo
37 noyrimet del cors, e per que doncas estas a far aitals
38 cauzas? E no te hay dit d'autras vetz, so es assaber en la
39 gleysa la qual es apelada Quatre Capelas en lo comtat
40 d'Arrieta, que tu es ioves et encara poyras far penitencia
41 assatz dels tieus peccatz? Per que doncas te aucizes
42 ab velhas et ab orazos?». Adonx sant Frances en

59v

01 fervor d'esperit exic de la cella e tot nut, layssada la gonela, passec
02 en la selva e gitec lo sieu cors entre las espinas e las romenguieras
03 disens: «Melhor cauza es a mi senes comparacio que yeu conosca
04 la passio del mieu Senhor que no que obezisca als blandimens del enemic».
05 Don, quo el se palpes tot nafrat e trencat en los flancs
06 et en las espinas et en las romenguiras, aparec vays el un lum
07 sobre gran, e rosas blancas e vermelhas de meravelhosa odor
08 e de sobre bel reguardament. Las rosas d'aquesta maniera aparegro
09 entorn el en gran copia. Et ensemps ab lo lum gran
10 multitud d'angels disens: «Frances, levate e vay coitosament
11 al tieu Salvador et a la Maire d'El, los quals son en la gleysa». Lo
12 qual levan se e guardans si meteys vestit de vestimenta blanca,
13 pres de las rosas .xii. blancas e .xii. vermelhas, e venc vais
14 la gleysa. Et era li veiyre que la via la qual era entre la selva
15 e la gleysa que fos ornada desso e deios de palis de ceda. Lo qual
16 venent, intrec en la gleysa e pausec las ditas rosas sobre
17 l'autar. Et aytantost vic Nostre Senhor Ihesu Crist e la sobre dolsa
18 Maire d'El sobre l'autar, e gran multitud d'angels entorn. Adonx
19 parlec Crist a sant Frances disen: «Frances, per que no donas los
20 dotz a la mia Maire los quals li debes donar?». Lo benaurat Frances
21 empero, entendent que de las animas salvadoras per la indulgentia
22 d'aquela gleysa parlava, respos: «Sobre sant Paire Nostre ordenador

23 del cel e de la terra e salvador del humanal linatge, per la
24 tua gran misericordia denhetz adordenar aquel dia en lo qual poiray
25 donar aquels dotz, present ad aysso la sobre benaurada Verge Maria
26 Maire tua, avocada del humanal linatge». Adonx diys
27 Nostre Senhor Ihesu Crist et establic que totz aquels qui venrian a la davant
28 dita gleysa de las vespras del primier dia del mes d'agost
29 entro a las vespras del seguent dia contritz e confessatz dels lors
30 peccatz, dels quals se recordan e no se recordan, que lor sian perdonatz
31 a pena et a colpa, del dia de lor baptesme entro al dia e
32 la hora del intrament de la sobre dita gleysa. Adonx sant Frances
33 humilment iasen en lo pavement, diys a Crist: «Sobre sant
34 Paire Nostre e salvador, en qual manera venra aysso en conoixensa
35 et en cresensa del humanal linatge?» Al qual Crist respos:
36 «Frances, aysso sera fait per la mia gracia. A tu empero coven
37 anar al meu vicari a Roma, et el fara ho manifestar enayssi
38 quant ad el sera vist covinable». E·l benaurat Frances
39 diys a Crist: «Et en qual manera a mi peccador creyra lo tieu
40 vicari? Per aventura no me·n creyra». Al qual Crist diys: «Mena
41 ab tu alcus dels tieus companhos, los quals aquestas cauzas han auzidas;
42 e pren de las rosas blancas e vermelhas las quals en

60r

01 aquest mes de genier en la selva has culhidas en aflectio et en disciplina
02 del tieu cors, e porta las rosas en aquel nombre en lo qual aparra
03 a tu». Totas las cauzas davant ditas avian auzidas fraire
04 Peire Catani, fraire Rofin de Cifin, fraire Bernat de Quintaval,
05 fraire Masseu de Maregan, los quals estavan en lor cellas prop
06 la cella de sant Frances, e prop la gleysa dessus dita. Adonx sant
07 Frances de las rosas las quals de la selva avia portadas, pres ne
08 .iii. blancas e .iii. vermelhas, ad honor de la sobre sancta Trinitat,
09 e de la benaurada Maria Verge. Et aysso fec en presencia de Crist
10 e de la sua sobre dolsa Maire. Adonx sonec un gran cant d'angels
11 los quals cantavan *Te Deum laudamus* entro a la fi, e la visio
12 desaparec. E sant Frances vestic se la gonela sua, et anec s'en
13 lo mati als davant ditz companhos sieus, e diys ad els: «Aparelhatz
14 vos per venir a Roma». Et enpausec ad els scilenci d'aquelas cauzas
15 las quals avian auzidas. Venens empero a Roma, troberon
16 lo senhor papa Honori en la gleysa de Sant Iohan de Letra. Et
17 adenolhan se davant el, recontec ad el lo benaurat Frances totas
18 las cauzas sobre ditas, offren ad el .vi. rosas, .iii. blancas
19 e .iii. vermelhas en senhal de veritat. Lo senhor papa empero,
20 regardant las ditas flors hodorans e frescas, ab gran meravella
21 diys: «Aysso es be cauza meravelhosa et obra de Dieu. Vesetz
22 aquestas rosas en aquest mes de genier? Nos cresem be lo
23 vostre testimoni esser ver, empero parlarem ab los nostres fraires
24 en lo concili, e auzirem las raysos e las responcios d'els, e deliberarem,
25 so es determenarem qual cauza sia per aysso faseadora». Adonx
26 lo papa comandec ad aquels de la sua companha que aloguessan sant
27 Frances e·ls sieus companhos en loc honest, e ministresson ad
28 els las cauzas necessarias segon la voluntat d'els. A sant Frances
29 empero comandec lo senhor papa que en lo dia seguent, bo mati, vengues
30 ad el, lo qual enayssi o fec. Et enclinat en terra, diys enaissi:
31 «Digne vicari de Crist, completz la voluntat del Paire celestial
32 e de la Maire d'El, vays la materia a vos dita per mi». Al qual lo papa
33 respos enayssi: «Frances, aferma davant totz los mieus
34 fraires e diguas quals es la voluntat de Dieu, ia sia aisso que d'autres
35 vetz ho aias dit a mi». E·l benaurat sant Frances diys davant

36 totz enayssi: «La voluntat sua es que de las vespras
37 del primier dia d'agost entro a las vespras del segon dia
38 del dit mes, tot hom que intrara en la gleysa de Sancta Maria
39 dels Angels, del avesquat d'Ascis, que li sian perdonatz totz los sieus
40 peccatz a pena et a colpa, del dia del babtisme entro a la hora
41 del intrament de la gleysa sobre dita, dels quals se recordan e no
42 se recordan, si ab cor contrit et humiliat sera estat absolt per

60v

01 capela, et aura presa penitentia». Adonx lo senhor papa respos
02 enayssi: «Pueys que·l Rey celestial e salvador Nostre Senhor
03 Ihesu Crist, istancia de la sua Maire ha exausida la tua orazo,
04 nos escriurem a l'avesque d'Ascis, e de Peyrosa, e de Tode, e
05 de Spolet, e de Folin, e de Nochiera, e de Gobi, que vengan
06 a Sancta Maria dels Angels lo primier dia d'agost e que denuncio
07 als venens en aquel loc la indulgentia la qual plasera a tu». Adonx
08 sant Frances ab los sieus companhos, prezas las letras del sobira
09 avesque, vengro als avesques davant ditz, e las letras lur
10 doneron. Sant Frances empero procurec que·ls avesques davant
11 ditz, en aquel meteys dia establit, ensemps aqui venguesson,
12 e la gleysa de Sancta Maria davant dita consacresso, e la indulgentia
13 publicuesso. Et ad aysso far si tec, et apelec gran
14 multitud de valens homes, et encara de simples de tot
15 lo pays. E fec una lotia et un pergol de fusta en lo qual
16 esteron los avesques en lo denunciament de la indulgentia,
17 de la qual lotia n'a encara .iiii. taulas en lo loc de Sancta Maria
18 davant dita. Quo empero sobre gran multitud de pobols fos
19 aiustada vays lo pergol, en la terssa hora del dia diys sant
20 Frances als avesques enayssi: «Qual de vos autres volra
21 publicar e denonciar la indulgentia segon la voluntat
22 del Rey celestial e del sobira avesque?». Et ahut concelh entre si,
23 resposeron enayssi: «Fraire Frances, nos avem a seguir
24 la voluntat tua, segon la tenor de las letras papals». Adoncas
25 sant Frances diys enayssi: «Ja sia aysso que yeu non sia digne,
26 empero de liscencia vostra vuelh dire algunas cauzas, e predicar
27 en presencia d'aquest pobol, e denonciare ad els la indulgentia
28 de comandament del Paire celestial, la qual es feita
29 ad istancia de la benaseita Maire sua. E vos autres senhors
30 avesques, de comandament del sobira avesque vicari d'El,
31 donaretz hi auctoritat e denonciaretz la ensemps ab mi». Adonx
32 sant Frances se levec e prediquet enayssi benignament
33 et humilment que aparia angel celestial e non pas home carnal.
34 E, complit lo sermo, denonciat la indulgentia enayssi,
35 que tot hom que venra et intrara a la gleysa de Sancta Maria
36 dels Angels, de las vespras del primier dia d'agost entro
37 a las vespras del segon dia d'aquel meteys mes, que li sian
38 perdonatz totz los sieus peccatz a pena e a colpa, enayssi quant
39 desobre es dit. Auzens empero aysso los avesques, foron
40 indignatz et escandalisatz, e diysseron: «Fraire Frances,
41 ia sia aysso que·l senhor papa aia mandat a nos que en aysso
42 seguissim la tua voluntat, no fo empero de voluntat sua

61r

01 que te seguissim en aquela cauza la qual no es covinabla. E per amor d'aysso
02 denunciem indulgentia de .x. ans». Adonx se levet l'avesque
03 d'Ascis, e volia publicar .x. ans de indulgentia, e diys de tot

04 en tot ayssi quo sant Frances o avia dit, ni alre dire no poc.
05 De la qual cauza foro indignatz los autres avesques e leveron se
06 cascu la un apres l'autre, volens corregir so que l'autre avia dit,
07 e cascu o diys ayssi quo sant Frances o avia dit. Adonx foro
08 meravelhatz los avesques e contritz vezens lo miracle e la
09 voluntat de Dieu. Et acorderon se ab lo benaurat Frances,
10 e outra vetz totz ensemps acordablement la davant dita
11 indulgentia denunciario. D'aquesta denunciatio son testimonis
12 los .vii. avesques davant ditz, ab motz autres valens
13 homes, tant de Peyrosa, quant de las outras ciutatz e castels
14 de tota aquela encontrada. So es assaber lo senhor en Supoli
15 d'Ugolin; lo senhor Andrieu de Montemelin; lo senhor
16 Napolio d'Armensan; lo senhor en Iohan Gautier; lo
17 senhor en Iohan Peire Tubalducho; lo senhor en Blando
18 la Manfre; lo senhor Eugeli Mathieu; lo senhor en
19 Bernarducho Paul; en Peire Zalfan, e motz autres cavaliers
20 et autres nobles homes d'Ascis. Et encaras lo
21 senhor en Peire de Beteni, lo senhor n'Ugolin Quispolin,
22 lo senhor en Corrat Manaut, lo senhor Andrieu de
23 Bavanha, lo senhor Napolio de Folin, lo senhor en
24 Mathieu Be Entes, lo senhor en Began da Spel, e motz
25 autres de tota la encontrada de la val de Spolet, los quals foro
26 prezens a la davant dita denunciatio, e davant fraire Angel
27 ministre de la provincia de sant Frances, e fraire Bonifassi
28 e fraire Guy, e fraire Bartholo de Peyrosa, e davant
29 motz autres fraires estans en lo loc de Porciuncula. En
30 Peire Zalfan ciutada d'Ascis confessava si esser estat present
31 a la davant dita denunciatio et a la predicatio de sant Frances
32 aqui meteys aver auzida en presencia dels .vii. avesques davant
33 ditz. E diys que sant Frances avia una sedula en la sua ma,
34 en la qual legic e diys: «Hieu vos vuelh trametre totz a Paradis,
35 e denunci i a vos autres la indulgentia la qual hay de
36 voluntat del Paire celestial, e de la boca del sobira avesque.
37 E totz vos autres los quals etz ayssi huey vengutz, e totz
38 aquels que hi venran d'an en an en aytal dia, de bon cor
39 contritz e confessatz et absoltz per capela, aian pleniera indulgentia
40 de totz lors peccatz. Et yeu volgui la aver
41 per .viii. dias mais no pogui si no per un dia». Complida
42 es la ordenansa de la indulgentia de Sancta Maria dels

61v

01 Angels, escriuta e complida per concordables testimonis dels fraires
02 de sobre nomnatz, companhos de sant Frances, e per man de fraire
03 Frances Bartholui d'Ascis, lo qual fo sobre deligent d'encercar
04 motas causas las quals tocan la davant dita indulgentia.